

REGUŁY ZAKONNE W ŻYCIU KOŚCIOŁA I U ŚW. MAKSYMILIANA KOLBEGO

Życie zakonne pozostaje ciągle najbardziej zdecydowaną formą naśladowania Chrystusa i nieodłączną służbą w przekazywaniu jego posłannictwa w świecie. Mimo wszelkich prób wyprowadzenia tegoż życia z religijnych zwyczajów i społecznych form pogańskiego antyku czy też buddyjskiego Wschodu, pozostaje ono – począwszy od pierwszych jego postaci Antoniego i Pachomiusza – w życiu Kościoła autentycznym wytworem ducha Ewangelii. Kościół bowiem czuwa nad zakonami i cieszy się ich różnorodnością oraz chce w nich ciągle rozpoznawać ducha Bożego. W długiej swojej tradycji podkreśla on, chociaż chrześcijanie wydają się o tym zapominać, że wszelka propaganda wiary i działalności organizacji kościelnych pozostaną bezowocne, jeśli nie będzie tam ożywiającej siły, płynącej z ofiary życia, która karmi się jako posłuszna, uboga i czysta miłość u źródeł ukrzyżowanej miłości Syna Bożego¹.

1. Wielkie reguły zakonne w historii Kościoła

Najpierw zastanowimy się nieco nad początkami życia zakonnego, które w różnym czasie było organizowane i z kolei ujmowane przez założycieli w formie przepisów. Stanowiło to pewien rodzaj reguły lub też samą regułę dla powstających społeczności o specjalnym profilu religijnym. Wytyczała ona przynajmniej ogólnie kierunek życia i działalności. Rozważanie początkowych etapów tego życia rzuci pewne światło na rozumienie naszego tematu, dotyczącego środowiska franciszkańskiego.

We wczesnym życiu Kościoła byli mężczyźni i kobiety, którzy chcieli dobrowolnie służyć Bogu, rezygnując z małżeństwa. Chrześcijańscy apologeti ukazywali tych Bogu poświęconych ascetów pogańskim kręgom. Odejdźcie od

---

¹ H. Urs von Balthasar, *Die großen Ordensregeln*, Einsiedeln 1974, ss. 30-31.

świata i przewycięzenie swoich słabości oraz grzechu wynikało z postawy podobnej do męczenników. Było to ofiarowanie życia dla Chrystusa i umieranie dla niego. Bohaterstwo to, istniejące w Kościele, nie wygasło, ale pozostało czymś stałym nawet wtedy, gdy czas krwawych prześladowań minął.

Prześladowania w połowie III wieku spowodowały, że wielu egipskich chrześcijan przeniosło się na pustynię w południowej części kraju. Tam prowadzili życie oddane Bogu w modlitwie i pracy. Gdy prześladowania minęły, niektórzy z nich pozostali na pustyni, realizując w dalszym ciągu swój styl życia. Tam to były początki życia pustelniczego, gdzie wśród zmieniającego się świata realizowano wzniosłe ideały chrześcijaństwa. Należy tu wspomnieć wielką postać pierwszego pustelnika Egipcjanina – św. Antoniego, który żył 105 lat na przełomie III i IV wieku. Prowadząc życie pełne ascezy, gromadził wokół siebie uczniów. Zdobył nawet uznanie cesarza Konstantyna Wielkiego. Pod wpływem Antoniego pustelnicy stali się sobie bliżsi, co dało początek pewnej formie życia wspólnego. Nie było tam jednak stałej Reguły, a ważny czynnik stanowiło uznanie autorytetu Antoniego.

Dalszy etap rozwojowy związany był ze św. Pachomiuszem. Zorganizował on wielki klasztor w Tebaidzie nad Nilem około 320 roku, gdzie umieścił licznych mnichów. Całość została otoczona murem. Pachomiusz nadał tworzonej społeczności rodzaj pewnej reguły, w której były przepisane ćwiczenia duchowe, ubiór, praca ręczna. Każdy mnich musiał nauczyć się czytać i pisać, aby móc korzystać z lektury Pisma Św. Pod koniec tygodnia mnich przedstawiał zarządcy klasztoru czyli ekonomowi wykonaną pracę. Pachomiusz zostawił 10 klasztorów z 9.000 mnichów oraz dwa klasztory mniszek².

W Azji Mniejszej działał w IV wieku Eustatius, biskup Sebasty, będący mocną osobowością. On to miał duży wpływ na rodzinę św. Bazylego, a zwłaszcza na jej kształt religijny³. Bazyli zetknął się z grecką filozofią religijną. Szczególnie mocno zainteresowała go możliwość wykorzystania metafizyki platońskiej i stoickiej etyki do wyrażenia i zrozumienia ascetycznych wymogów Ewangelii. Św. Bazyli podkreślał szczególnie przykazanie miłości, która jest niepodzielna. Albo się ją ma, albo nie. Dla niego miłość okazuje się bezwzględnie w zachowaniu przykazań Chrystusa. Bazylego interesował przede wszystkim stan Kościoła, za który Chrystus umarł i wylał obficie Ducha Św. Kościół ten był wewnętrznie rozdarty. Chrześcijanie prowadzili spory. Modelem dla Bazylego był pierwotny Kościół w Jerozolimie. Tęsknota za tym Kościołem stoi u początków wszystkich wielkich założeń zakonów, tak pachomiańskiego i benedyktyńskiego, jak też późniejszych. Ważnym wydarzeniem dla Bazylego było odwiedzenie ówczynie do-

² A. Schubert, *Kirchengeschichte*, Bonn 1955, t. 1, ss. 237-240; Por. Jean Paul II, *La vie consacrée et sa mission dans le monde*, Paris 1996, nr 6.

stępnym mu krajów, by poznać tendencje monachizmu. Napisana przez niego *Reguła* składa się z pomniejszych reguł, które można podzielić na dwie części: pierwsza dotyczy wewnętrznej, chrześcijańskiej postawy, myślenia, decyzji, druga natomiast obejmuje zewnętrzną formę życia i jego kształtowanie. Są tam miejsca, gdzie Bazyli porównuje służbę dla Chrystusa do służby wojskowej. Porównanie to jest bliskie idei założyciela Towarzystwa Jezusowego – św. Ignacego Loyoli 1200 lat później. Można tu dodać, iż wszystkie wielkie założenia klasztorów są duchowo spokrewnione¹. Stylem życia mnichów egipskich zainteresował się Zachód poprzez św. Atanazego i św. Hieronima. Znaleźli się tutaj zwłaszcza bp Marcin z Tours i wielki bp Augustyn z Hipony, którzy dążyli do zakładania wspólnot mnichów, podobnych do istniejących na Wschodzie². W związku z tym napisał św. Augustyn *Regułę*, która należy do najstarszych reguł mniszych Zachodu. Pierwszy tekst istniał jakiś czas samodzielnie jako pierwsza *Reguła* św. Augustyna. Później tworzył on razem z drugim tekstem poprzez stulecia całość jako *Regułę* tegoż autora. Badania nad *Regułą* św. Augustyna w naszych czasach wskazują, że oba teksty uzupełniają się. Krytyka idzie w kierunku, że tekst pierwszy *Reguły* został napisany przez jednego z uczniów lub przyjaciół Augustyna. Ten zaś dodał zdanie końcowe i tym samym potwierdził swoim autorytetem powstały tekst. Św. Augustyn napisał równocześnie drugi tekst *Reguły* i tę całość przekazał swoim mnichom z Hipony³. Nadto w swoich dziełach i listach wskazuje na *Regułę*, co oznacza, że była zakotwiczona w całym jego dorobku życiowym⁴. W związku z tendencjami reformy w XI wieku *Reguła* Augustyna została przyjęta entuzjastycznie m. in. dla odnowy życia duchowieństwa. Z kolei powstawały zakony, które opierały swoje życie i działalność na tej Regule. Oto niektóre z nich: premonstratenzi (norbertanie), dominikanie, trynitarze, serwici; także zakony żeńskie, jak dominikanki, norbertanki, urszulanki, salezjanki⁵.

W XII wieku pojawił się pogląd, że *Reguła* Augustyna była początkowo napisana dla klasztorów mniszek. Jest to możliwe, bo siostra Augustyna była przełożoną klasztoru żeńskiego. Augustyn w liście skierowanym do tegoż klasztoru mógł również dołączyć tekst *Reguły*⁶.

---

¹ H. Urs von Balthasar, *Die großen Ordensregeln*, s. 37.

² Tamże, ss. 52-59; Por. G. Suffert, *Tu es Pierre. L'histoire des vingt premiers siècles de l'Eglise*, Paris 2001, s. 115.

³ A. Schubert, *Kirchengeschichte*, s. 241.

⁴ H. Urs von Balthasar, *Die großen Ordensregeln*, s. 137.

⁵ Tamże, s. 140.

⁶ Tamże, ss. 141-143.

⁷ Tamże, s. 145. Erazm z Rotterdamu zauważa, iż w rozdziale końcowym *Reguły* mieszkańcy klasztoru zostają wezwani, by jako miłośnicy duchowego piękna rozważali *Regułę*, a przez

Program życia według augustyńskiej *Reguły* zawiera się w zdaniu: „Pierwszym celem Waszego wspólnego życia jest mieszkać razem w zgodzie i mieć serce oraz duszę złączoną z Bogiem”. Ubóstwo, troska o wspólnotę i posłuszeństwo są fundamentami, na których opiera się ideał klasztornej wspólnoty św. Augustyna. W skupieniu i modlitwie, ascezie i czystości otrzymuje ten ideał swoje istotne oparcie¹⁰.

Wielką postacią w IV wieku był także św. Marcin z Tours. Najpierw jako żołnierz odznaczył się czynem miłosierdzia wobec człowieka biednego. Przeżywszy nawrócenie został mnichem i biskupem, zakładając klasztory i organizując życie religijne na terenie Galii. Stał się on przykładem dla monachizmu zachodniego, ponieważ na wzór wspólnot egipskich w swoich klasztorach z modlitwą i pracą łączył apostołstwo i działalność misyjną. Przez to przyczynił się bardzo do uszlachetnienia całego środowiska, w którym pracował¹¹.

W czasach wędrówek ludów pojawił się człowiek, który stał się patriarchą monachizmu zachodniego. Był to św. Benedykt z Nursji (480–547). Kierunek przez niego reprezentowany stanowił nośnik rozwoju Kościoła zachodniego, kultury, sztuki i liturgii na całe stulecie. Po latach nauki w Rzymie Benedykt stał się pustelnikiem. Następnie po nie zawsze pozytywnych doświadczeniach w niektórych wspólnotach mnichów udał się w 529 roku na Monte Cassino, gdzie założył klasztor-kolebkę swojego zakonu na miejscu dawnej świątyni Jowisza. Tu w oparciu o tradycję mniszą św. Pachomiusza w Egipcie i na bazie własnych doświadczeń napisał *Regułę*, księgę zawierającą przepisy życia benedyktyńskiego, która stała się bardzo ważnym dziełem dla dalszego rozwoju monachizmu Zachodu. Benedykt porządkował życie mnichów wokół liturgii, która stała się punktem centralnym i zasadniczą treścią ich życia. Liturgia godzin dostarczała zasadniczego elementu w kształtowaniu porządku dnia w tworzonych klasztorach. Takie ustawienie tej ważnej sprawy było czczeniem Boga, które mniści podejmowali zastępczo za całą ludzkość. Obowiązywały ich cztery śluby: posłuszeństwo, ubóstwo, czystość oraz stałość miejsca zamieszkania (*stabilitas loci*), przez co Benedykt chciał przeciwstawić się wędrówkom różnych mnichów. Podstawową zasadą jego *Reguły* było wyrażenie „Ora et labora!” (módl się i pracuj!). We wspólnotach klasztorów pracowano ręcznie, przez co pogardzana praca fizyczna tego czasu została przez przykład mnichów uszlachetniona i uświęcona.

---

jej zachowanie rozszerzali woń Chrystusa oraz w cotygodniowym jej czytaniu przeglądali się jak w zwierciadle. Piękno, woń i zwierciadło – to rzeczy interesujące kobiety. Dlatego *Reguła* została napisana początkowo dla kobiet – por. A. Schubert, *Kirchengeschichte*, s. 241. Autor jest zdania, że Augustyn napisał list do wspólnoty klasztornej kobiet o sposobie życia w 423 roku. List ten wyglądał jak reguła zakonna.

¹⁰ H. Urs von Balthasar, *Die großen Ordensregeln*, ss. 151-156.

¹¹ A. Schubert, *Kirchengeschichte*, ss. 241-242.

Każdy mnich otrzymywał według swoich możliwości odpowiednie zajęcie, czy to w polu, czy to w rzemiośle, czy w przepisywaniu ksiąg. To ostatnie zajęcie, gorliwie prowadzone przez sławnego Cassiodora w klasztorze Vivarium, założonym w 539 roku, uczyniło wnet opactwa benedyktyńskie miejscami nauki, w których usiłowano przekazać następnym pokoleniom dziedzictwo antyczne, a tym samym część dziedzictwa duchowego ludzkości. *Reguła* św. Benedykta stanowiła aż do XII wieku podstawę monachizmu na Zachodzie i pozostała dalej natchnieniem niektórych nowych fundacji zakonów¹². Można tu wymienić cystersów i cystersów ścisłej obserwacji czyli trapistów. Są oni synami św. Benedykta, są posłuszni jego *Regule*, ale interpretują ją inaczej. Są to benedyktyni reformowani. W związku z tym jeden z opatów klasztoru trapistów napisał trafnie: "Reforma jest więc tylko nowym odczytaniem tego samego tekstu... w miarę, jak generacje po sobie następują, tekst, przechodząc z rąk do rąk, z serca do serca, kończy przez zrodzenie wszelkich zdolności działania, które zawiera"¹³.

Znaczącą osobowością w XII wieku był św. Bernard Clairvaux. Należał on do zakonu monastycznego cystersów, rozwijając działalność w duchu benedyktyńskiego „Ora et labora”. Poprzez swoje zaangażowanie i moc słowa ukierunkowywał życie Kościoła tego czasu, nie szczędząc mu nawet ostrej krytyki¹⁴. Na uwagę zasługuje to, że mnich cysterski Bernard prowadził swoją działalność około tysiąc lat później po mnichach egipskich. Równocześnie jednak stał u bram epoki, kiedy miał powstać nowy styl życia zakonnego, całkowicie poświęconego Bogu m.in. według wzoru św. Franciszka z Asyżu, którego działalność przypada na pierwszą połowę XIII wieku.

2. Św. Franciszek i jego *Reguła*

Właściwie to pierwszą „formą życia” czyli *Regułą* dla Franciszka i jego towarzyszy było kilka tekstów z Ewangelii, a przede wszystkim słowa Jezusa, usłyszone 24 lutego 1209 roku w kościele św. Macieja: „Idźcie i głosście: bliskie jest królestwo niebieskie. Uzdrawiajcie chorych, wskrzeszajcie umarłych, oczyszczajcie trędowatych, wypędzajcie złe duchy. Darmo otrzymaliście, darmo dawajcie. Nie zdobywajcie złota ani srebra, ani miedzi do swych trzosew. Nie bierzcie na drogę torby ani dwóch sukien, ani sandałów, ani laski. Wart jest bowiem robotnik swej strawy” (Mt 10, 7–10). Św. Klara napisała w Testamencie, że pierwszą *Regułą* franciszkańską stanowiły Ewangelie i charyzmat św. Franciszka¹⁵. Zatwierdzenie

¹² Tamże, ss. 243-245.

¹³ H. Brunel, *Petit Livre de Sagesse Monastique*, Paris 1999, s. 77.

¹⁴ R. Manselli, *Święty Franciszek z Asyżu*, Niepokalanów 1997, ss. 8-10.

¹⁵ C. Niezgoda, *Wpływ „Wczesnych Źródeł Franciszkańskich” na duchowość Rodziny zakonnej św. Franciszka z Asyżu*, w: Z. Kijas [red.], *Śladami Franciszka*, Kraków 1995, s. 122.

papieskie *Reguły* nastąpiło w 1209 roku (według niektórych 1210 r.). Papież Innocenty III po pewnych wahaniach zatwierdził ją ustnie. Fakt ten oznacza kanoniczne założenie zakonu ze złożeniem przyrzeczenia posłuszeństwa przez św. Franciszka wobec papieża 16.04.1209 roku. Ten sam papież potwierdził to zatwierdzenie podczas Soboru Laterańskiego IV (listopad 1215 r.), na którym był obecny prawdopodobnie św. Franciszek¹⁶.

W swoim *Testamencie* Franciszek stwierdził: „Gdy Pan zlecił mi troskę o braci, nikt mi nie ukazywał, co mam czynić, lecz sam Najwyższy objawił mi, że powinienem żyć według Ewangelii świętej. I ja kazałem to spisać w niewielu prostych słowach, i Ojciec święty to mi potwierdził”¹⁷. Podczas kapitulej generalnej, zwanej „Kapitulą Namiotów” uczestniczyło kilka tysięcy braci. Zwrócili się oni do św. Franciszka, by przyjął dla swego zakonu *Regulę* św. Benedykta, Augustyna lub św. Bernarda. Ten odpowiedział, że Bóg wezwał go na drogę prostoty i on zatem nie chce słyszeć o jakiegokolwiek innej regule. To zmusiło Franciszka do napisania *Reguły* w 1221 roku. Brat Cesary ze Spiry umieścił w niej wiele cytatów z Pisma Św. Wtedy też *Reguła* ta stała się bardziej biblijna niż eklezjologiczna¹⁸. Stolica Apostolska nie zatwierdziła jej pisemnie. Uzasadnienia były takie, że Franciszek nie starał się o to, ponieważ nie było w niej wystarczająco uwzględnione prawodawstwo kościelne. Zakon przeżywał swój wielki rozwój ilościowy. Fakt ten miał wpływ na obserwację. Powstały nowe problemy, szczególnie natury prawnej, które należało rozstrzygnąć¹⁹.

Na prośbę braci Franciszek myślał o napisaniu jeszcze jednej reguły, która miała być ostateczną. Miały być tam zwięźle uporządkowane zasady prawodawstwa, które określałyby bliżej status brata mniejszego. Franciszek zabrał się więc do wypełnienia tego bardzo ważnego zadania wobec powstałego zakonu z innymi braćmi na przełomie 1222/1223 roku. W tym celu udał się z br. Leonem z Asyżu i br. Bonicjuszem z Bolonii do Fontecolombo obok Rieti. Następnie konsultował się w Rzymie odnośnie jej tekstu z kardynałem Hugolinem, późniejszym papieżem Grzegorzem IX. Z kolei przedstawił braciom na kapitule w 1223 roku tekst, który był znacznie krótszy w porównaniu z poprzednią *Regulą* nie zatwierdzoną. Wreszcie zwrócił się do Stolicy Apostolskiej z poprawionym tekstem *Reguły*. Papież Honoriusz III zatwierdził ją bullą „Solet annuere” z 29 listo-

¹⁶ L. Di Fonzo, G. Odoardi, A. Pompei, *I Frati Minori Conventuali. Storia e vita 1209-1976*, Roma 1978, s. 28.

¹⁷ *Testamento di San Francesco* (1226), w: *Fonti Francescane*, Editio Minor, nr 116, Assisi 1986.

¹⁸ C. Niezgodą, *Wpływ „Wczesnych Źródeł franciszkańskich”*, s. 123.

¹⁹ G. Majka, *Reguła braci mniejszych – Powstanie Regul i Zakonu św. Franciszka*, w: J. R. Bar [red.], *Franciszkową drogą. Duszpasterskie i ascetyczne materiały o św. Franciszku z Asyżu*, Warszawa 1982, s. 107.

pada 1223 roku²⁰. Oto tekst papieski, mówiący o tym wydarzeniu: „Stolica Apostolska zazwyczaj przychyła się do pobożnych pragnień i chętnie popiera szlachetne dążenia proszących. Dlatego w Panu synowie, skłonieni waszymi pobożnymi prośbami, Regulę waszego Zakonu przez świętej pamięci Innocentego papieża, naszego poprzednika, zbadaną i uznaną, obecnie władzą apostolską wam zatwierdzamy i powagą niniejszego pisma poręczamy”²¹. Przez ten uroczysty akt, dokonany przez Kościół, *Reguła* św. Ojca Franciszka z Asyżu stała się nową *Regulą* życia obok reguł Bazylego, Augustyna i Benedykta²².

Tak więc z woli Franciszka powstała i przez Kościół zatwierdzona *Reguła* stała się podstawowym dokumentem i zbiorem norm, obowiązujących w pierwszym zakonie franciszkańskim, który z czasem ulegał podziałom, dając początek licznym gałęziom. Św. Franciszek odnosił się – jak powiada T. Celano – z właściwym sobie szacunkiem do *Reguły* założonego przez siebie zakonu. Ukazywał ją braciom jako „księgę życia, nadzieję zbawienia, rdzeń Ewangelii, drogę doskonałości, klucz do raj, umowę wiecznego zbawienia”²³.

W celu zrozumienia podstawowych rysów tego ważnego dokumentu dla zakonu – *Reguły* Franciszkowej, podamy jej *interpretację* według św. Bonawentury, doktora serafickiego, który jest uznawany także za drugiego założyciela zakonu franciszkańskiego. Kiedy zakon przeżywał wewnętrzny kryzys, Bonawentura przeprowadził jego reorganizację. Ustawiając na właściwej płaszczyźnie wartości franciszkańskie, zachowując normy zawarte w *Regule*, potrafił wziąć pod uwagę nowe potrzeby i sytuacje, które domagały się adaptacji zakonu²⁴.

Duchowość franciszkańska, ukazana w *Regule*, ustawia według św. Bonawentury brata mniejszego w poczwórnej relacji do rzeczywistości, a mianowicie: do Boga, do siebie, do swego brata i do świata.

a) Orientacja teocentryczna. W niej zawiera się również franciszkański chrystocentryzm. Doktor seraficki nazywa *Regulę* Franciszkową „regulą złotą”, ponieważ skierowuje ona franciszkanina całkowicie na Boga i odróżnia się od innych reguł, jak złoto od pozostałych metali. Orientacja teocentryczna urzeczywistnia się, zwłaszcza przez oparcie życia na wartościach ewangelicznych, wśród których naśladowanie Chrystusa stoi na naczelnym miejscu. Stąd wy-

---

²⁰ Tamże, s. 108; Por. C. Niezgoda, *750-lecie zatwierdzenia Reguły św. Franciszka z Asyżu*, w: Z. Kijas [red.], *Śladami Franciszka*, s. 163.

²¹ Bulla Papieża Honoriusza III o *Regule* Braci Mniejszych, w: *Reguła i Konstytucje Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych Świętego Ojca Franciszka*, Niepokalanów 1986, s. 15.

²² L. Di Fonzo, G. Odoardi, A. Pompei, *I Frati Minori Conventuali*, s. 29.

²³ T. Celano, *Życiorys drugi świętego Franciszka z Asyżu*, nr 208; w: *Wczesne Źródła Franciszkańskie*, t. 1, Warszawa 1981, s. 184.

²⁴ A. Blasucci, *La spiritualità della Regola francescana alla luce di S. Bonawentura e di oggi*, Roma 1974, s. 229.

plywa także konieczność doskonałego zachowania rad ewangelicznych, przede wszystkim ubóstwa jako elementu, wyznaczającego charakter zakonu²⁵.

b) Obraz brata mniejszego. W życiu brata mniejszego powinny być zawsze obecne: heroicność, spontaniczność i prostota. Żyjąc, czyni wszystko dla Chrystusa, jest przy tym gotowy do służenia ludziom oraz oddziałuje zwłaszcza przykładem²⁶.

c) Brat mniejszy w życiu wspólnym. Wśród zasadniczych cech zakonu franciszkańskiego wymienia się „minoritas” i „fraternitas”, które stanowią dwa filary wspólnoty franciszkańskiej. Minoritas wyraża się w ubóstwie i pokorze. Św. Bonawentura podkreśla, że „być ... pokornymi – to być braćmi mniejszymi”. Fraternitas natomiast przejawia się w pierwszej mierze wobec członka zakonu. Ideę tę przedstawia rozdział VI *Reguły*: „A gdziekolwiek znajdą się bracia, zachowywać się mają względem siebie jak członkowie jednej rodziny i swobodnie powinien jeden drugiemu objawiać potrzebę swoją”.

d) Brat mniejszy w odniesieniu do Kościoła i świata. Już w rozdziale I *Reguły* Franciszek przyrzeka posłuszeństwo papieżowi Honoriuszowi, jego następcom i Kościołowi rzymskiemu, ale czyni to także w rozdziale XII, zamykającym *Regulę*, prosząc o jednego z kardynałów Kościoła na opiekuna i wychowawcę zakonu. Usilnie zabiega o to, by jego bracia „zawsze poddani i ulegli świętemu Kościołowi rzymskiemu, niezachwiani w wierze katolickiej, zachowywali ubóstwo, pokorę i świętą Ewangelię Pana naszego Jezusa Chrystusa”. Jeśli chodzi o odniesienie brata mniejszego do świata, jest to szerzej przedstawione w rozdziale III *Reguły*. Franciszek napomina braci, by „idąc przez świat nie sprzeczali się i nie spierali słowami, ani innych sądzili; lecz niech będą cisi, spokojni, skromni, łagodni i pokorni, uczciwie mówiąc ze wszystkimi, jak przystoi”. Przychodząc do jakiegoś domu, powinni pozdrawiać jego mieszkańców słowami: „Pokój temu domowi”. Podobną treść zawiera również pozdrowienie „Pokój i dobro”, które wyraża posłannictwo życia chrześcijańskiego i jest życzeniem pokoju. Doktor seraficki stwierdza, że „życząc pokoju, życzymy wszelkiego wyzwolenia ze zła, a postępu w dobrym”. Franciszkanin powinien mieć pokój i przekazywać go innym. Łączy się z tym również temat radości franciszkańskiej²⁷, która w powiązaniu z ubóstwem stanowi jedną z najbardziej charakterystycznych cech zakonu.

Na nieco inny układ zasadniczych treści *Reguły* św. Franciszka wskazuje E. Leclerc, który podaje trzy tak zwane „mocne idee” (idee-force), ożywiające tę *Regulę*.

Pierwszą z nich jest to, że Ewangelia jest unikalną regułą życia: „Reguła i życie Braci Mniejszych jest takie: zachowywać świętą Ewangelię naszego Pana

²⁵ Tamże, s. 218 nn.

²⁶ Tamże, s. 223.

²⁷ Tamże, ss. 223-228.

Jezusa Chrystusa". Można powiedzieć, że „jest to idea matka, która inspiruje 12 rozdziałów” *Reguly*. Sformułowana została ona na samym początku i zostaje wyrażona również na końcu jakby streszczenie albo inaczej jako otwarcie na wszystko, co mogło nie być powiedziane, a więc szczególne związanie z Kościołem, wierność wierze katolickiej oraz życie w ubóstwie i pokorze według Dobrej Nowiny Jezusa.

Drugą „mocną ideą” w *Regule* Franciszkowej, wprowadzającą w samo serce życia ewangelicznego, jest droga autentycznego braterstwa (*fraternitas*). Przepelnia ona cały rozdział VI *Reguly* z 1223 roku i określa naśladowanie Chrystusa według Biedaczyny z Asyżu. Być może Franciszek nigdy nie sformułował z takim szczęściem tego ostatniego punktu swojego poselstwa: życie pokorne i ubogie, postępujące za Chrystusem, jest drogą prowadzącą do prawdziwej wspólnoty braterskiej między ludźmi.

Trzecią „mocną ideą” *Reguly* jest naśladowanie Chrystusa (*sequela Christi*), otwierające nas na Ducha Pańskiego. Bracia „niech się troszczą o to, czego nade wszystko powinni pragnąć, aby mieć Ducha Pańskiego i otworzyć się na jego działanie” (rozd. X). Zdanie to wyjaśnia całość *Reguly* i odkrywa prawdziwą przestrzeń doświadczenia ewangelicznego u św. Franciszka²⁸.

Pierwszą i trzecią „ideę mocną”, tj. życie według Ewangelii i naśladowanie Chrystusa, można połączyć z orientacją teocentryczną św. Bonawentury w naszym ujęciu. Natomiast „idea mocna” druga, tj. braterstwo, mieści się w punkcie „Brat mniejszy w życiu wspólnym”, gdzie doktor seraficki Bonawentura podaje *minoritas* i *fraternitas* jako istotne elementy, określające cały profil zakonu.

3. Reguła franciszkańska u św. Maksymiliana

Charyzmat św. Franciszka, zawarty w jego *Regule*, szybko znalazł swoich naśladowców, którzy wstępując do założonego zakonu nieśli idee ewangeliczne do różnych krajów. Bracia Franciszkowi rozpoczęli życie i działalność w Polsce w I połowie XIII wieku. Z kolei różne rozumienie *Reguly* św. Franciszka w pierwszym zakonie doprowadziło do utworzenia kilku gałęzi – grup w skali międzynarodowej, które po otrzymaniu zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej stały się samodzielnymi zakonami: Bracia Mniejsi Konwentualni, Bracia Mniejsi Obserwanci, Bracia Mniejsi Kapucyni oraz Trzeci Zakon Regularny.

Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych, w Polsce zwany franciszkanami, rozwijał się bujnie do czasu rozbiorów. W drugiej połowie XVIII wieku franciszkanie posiadali jeszcze trzy prowincje zakonne, zwane polską, ruską i litewską, a w tym 91 klasztorów. Wymienione prowincje liczyły ponad 1200

²⁸ E. Leclerc, *François d'Assise. Le retour à l'Évangile*, Paris 1998, ss. 143-146.

zakonników. Do radykalnej zmiany doszło w czasie rozbiorów Polski przez kasaty klasztorów i niekorzystne warunki dla życia wspólnego takie, jak: ograniczanie kontaktów z przełożonymi wyższymi, utrudnianie przenoszenia zakonników, wypłacanie pensji, angażowanie zakonników w parafiach. Wymienione czynniki uderzały w ducha *Reguły*, a w tym też w zachowywanie rad ewangelicznych. Zjawisko to stało się niebezpieczne dla życia zakonnego. Mimo piętrzących się trudności i przeszkód franciszkanie zorganizowali pod zaborem austriackim prowincję galicyjską, która w połowie XIX wieku liczyła tylko 7 klasztorów i 2 parafie. Prowincja ta posiadała ponad 50 zakonników. W następnych latach liczba tychże powiększała się²⁹.

Podjęta reforma odnowy prowincji galicyjskiej w drugiej połowie XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku przez powrót do Franciszkowego ducha *Reguły* i jej przepisów doprowadziła do zasadniczej zmiany życia zakonnego na omawianym terenie³⁰. Stanowiło to przygotowanie odpowiedniego środowiska pod życie i działalność św. Maksymiliana Kolbego, który na bazie odnowionego życia franciszkańskiego w tej prowincji mógł iść dalej, wnosząc w jej życie a także w życie całego zakonu nowego ducha.

Św. Maksymilian, jako franciszkanin, dostrzegął w *Regule* element normatywny, porządkujący życie poszczególnych zakonników, jak też całej wspólnoty. Z pewnością znał kierunki, określające profil duchowy brata mniejszego, ukazane przez św. Bonawenturę. Wprost może nie formułował odniesień franciszkanina do rzeczywistości w sposób powyżej podany, ale uwzględniał je, przypisując *Regule* podstawowe znaczenie dla życia zakonnego³¹. Świadczy o tym m.in. jego podejście do pracy. Według *Reguły* praca braci nie powinna być przeszkodą w dojściu do Boga, po prostu nie może obniżać orientacji teocentrycznej. Stosując się do wskazań św. Franciszka, mają pracować tak, by „nie zgasił ducha świętej modlitwy i pobożności, któremu wszystko inne służyć powinno”³². Zdaniem o. Kolbego zachowanie *Reguły* jest dla franciszkanów „ważniejsze niż wszystkie inne prace”³³. Przebija tu troska o to, by całe

²⁹ F. Szczęch, *Próba adaptacji zakonu braci mniejszych konwentualnych na przykładzie działalności św. Maksymiliana Marii Kolbego. Studium socjologiczne*, Kraków 2001, ss. 45-46; D. Synowiec, *Reformy w Prowincji Galicyjskiej OO. Franciszkanów w latach 1889-1918*, Lublin 1962, mps pr. lic. Arch. KUL.

³⁰ D. Synowiec, *Reformy w Prowincji Galicyjskiej*; por. F. Szczęch, *Próba adaptacji zakonu*, ss. 46-48.

³¹ E. Serafini, *Il rinnovamento della vita francescana secondo il B. Massimiliano Kolbe*, „Miles Immaculatae” 12(1976), s. 209.

³² *Reguła*, rozdz. V.

³³ Konferencja 13.I.1933, w: J.R. Bar [red.], *Konferencje św. Maksymiliana Marii Kolbego*, Niepokalanów 1990.

życie franciszkańskie było kształtowane przez Ducha Pańskiego. A jeśli uda się tego dokonać, jak powiada wyżej E. Leclerc, życie to będzie pełne Ewangelii w stylu Franciszkowym.

Nie można pominąć ducha misyjności *Reguły* franciszkańskiej. Zagadnienie to wiąże się z ujmowanym przez św. Bonawenturę odniesieniem brata mniejszego do Kościoła i świata, ale w aspekcie szczególnym. Słusznie podkreśla się, że św. Franciszek z Asyżu był pierwszym założycielem zakonu, który w swoim programie umieścił nawracanie niewiernych. Jako pierwszy człowiek Zachodu zaniósł wiarę poza granice Europy. Stąd też nazywa się go ojcem epoki misyjnej, która od niego się rozpoczęła³⁴. Myśl misyjną wyraził Franciszek w swojej *Regule*: „Którzy by z braci, za boskim natchnieniem, chcieli się udać do saracenów lub innych niewiernych, niech proszą o pozwolenie swoich prowincjałów”³⁵. Z całej postawy Franciszka wynika, że uważał misje za najszlachetniejsze zadanie zakonu, a udanie się brata mniejszego do niewiernych z Dobrą Nowiną lub gotowością poniesienia tam śmierci męczeńskiej, przyjmował jako akt bardzo wzniosłego posłuszeństwa³⁶.

Nawiązując do *Reguły*, o. Kolbe wyraźnie podkreślił jej misyjny charakter, a przy tym „święte ubóstwo”, pozwalające na rozmach apostołski. Jego zdaniem „św. Franciszek to wzór misjonarzy; jego przykład i *Reguła* to najbardziej misyjna i najbardziej pozwalająca na rozmach pracy nad zbawieniem i uświęceniem dusz”³⁷. Jeśli chodzi o misje i przygotowanie do nich kandydatów, to o. Kolbe poszedł dalej niż wskazywał św. Franciszek. Chcąc przygotować zakonników, zwłaszcza członków Niepokalanowów, którzy byliby całkowicie dyspozycyjni do prowadzenia działalności misyjnej, podsuwał myśl składania czwartego ślubu. Treść ślubu dotyczyła gotowości na wszystko dla Niepokalanej, w tym pójścia nawet na najcięższe misje. O. Kolbe podawał przy tym wyjaśnienie, że rozdział XII wprowadzie „nie zobowiązuje nikogo do gotowości na misje”, ale wskazaną rzeczą byłoby, aby zakonnicy oddani Niepokalanej prosili prowincjała w myśl tej *Reguły* o pozwolenie na pracę misyjną³⁸. Dla o. Kolbego ważna jest tu, zwłaszcza gotowość, z którą zakonnik będzie zwracał się do swojego przełożonego, by ten mógł nim dysponować w tak delikatnej materii. Właśnie tutaj znajduje się Maksymiliano-
we „novum” w sprawie misji, które wiąże się z celem zakonu, ustawianym

---

³⁴ I. Felder, *L'ideale di San Francesco d'Assisi*, Firenze 1925, s. 296; C. Niezgoda, *750-lecie zatwierdzenia Reguły Św. Franciszka z Asyżu*, „Homo Dei” 43(1974), s. 309.

³⁵ *Reguła*, rozdz. XII.

³⁶ I. Felder, *L'ideale di San Francesco*, s. 293.

³⁷ List do o. F. Koziury, Nagasaki 9.XII.1930, w: *Pisma Maksymiliana Kolbego*, t. 2, s. 135.

³⁸ List do braci M.I. w Niepokalanowie, Mugenzai no Sono 3.III.1932, w: *Pisma Maksymiliana Kolbego*, t. 2, s. 391.

w świetle M. I. Zagadnienie to łączy się ściśle z posłuszeństwem. P. D. Fehlner zauważa, iż całkowite poświęcenie Niepokalanej oznacza totalne posłuszeństwo, a w konsekwencji aktywną dyspozycyjność do wypełnienia zadań Kościoła³⁹. Wydaje się, że przy takim ustawieniu sprawy o. Kolbe umieszcza czwarty ślub na płaszczyźnie wartości, tj. takich elementów działania zakonu, które uzasadniają jego sferę normatywną, organizacyjną i formacyjną, a rozdział XII *Reguły* w sprawie misji uważa za normę, która wprawdzie nie może być wprost zmieniona, ale przy zgodzie czynników kościelno-zakonnych w sposób nowy interpretowana. Sądził bowiem, że w duchu św. Franciszka skierowanego całkowicie na Boga należy iść drogą podnoszenia ideału zakonu, a w tym wypadku ideału jego misyjności. F. S. Pancheri zaś wypowiada mocne stwierdzenie, że podejście do kwestii misji przez o. Maksymiliana wraz z czwartym ślubem jest nawet zmianą ważnego punktu *Reguły*⁴⁰. Nie można chyba zgodzić się w tak kategorycznie sformułowaną opinią. O. Kolbe podsuwał tylko taką myśl, by zakon ze względu na wartości szedł w tym kierunku.

Mówiąc o regule franciszkańskiej w rozumieniu św. Bonawentury, dotknęliśmy nieco zagadnienia braterstwa. Jak podkreślił Doktor seraficki, należy ono do istotnych cech zakonu. Tak też rozumiał o. Kolbe ten problem. Przybrał on konkretną formę, kiedy św. Maksymilian oparł całą swoją działalność na braciach zakonnych. Nawiązując do początków zakonu, przekonał się, że franciszkanin to brat i to mniejszy – frater minor. Brat ten w oparciu o pogłębione życie duchowe i pokorę powinien tworzyć wraz z innymi zakonnikami wspólnotę w klasztorze oraz nieść tę rzeczywistość do świata, aby ten również kształtował wspólnoty braterskie, tak ważne we wszelkich przejawach życia. Idea ta jest zupełnie ewangeliczna, ale znów przybliżona światu przez św. Franciszka. Realizuje się ona ciągle na nowo zwłaszcza w działalności apostołów Słowa Bożego i założycieli wspólnot zakonnych i apostoelskich. Według św. Maksymiliana brat mniejszy – franciszkanin, który żyje duchowością swego zakonu, ale wychylony poprzez swoją specjalizację ku nowoczesności i przyszłości, staje się misjonarzem w dzisiejszym świecie, zdobywającym ludzi dla Chrystusa przez pośrednictwo Niepokalanej.

Zakończenie

Jeśli Ewangelia jest rzeczywiście Dobrą Nowiną dla człowieka na ziemi, to życie według niej prowadziło wielu i prowadzi do prawdziwego zrozumienia siebie i podejścia do wszelkich wartości stworzonego świata, a równocześnie

³⁹ P.D. Fehlner, *Consacrazione totale, battesimo e ideale francescano*, „Miles Immacolatae” 18(1982), nr 1-3, s. 61.

⁴⁰ F.S. Pancheri, *Massimiliano Kolbe santo del secolo*, Padova 1982, s. 150.

poprzez wyrzeczenie otwiera bardziej na tajemnicę Boga i "jego święte działanie", ułatwiając tym samym ludziom kroczenie drogami Pańskimi.

Poprzez reguły zakonne formułowano pewne formy życia, które jako lepiej zorganizowane w oparciu o Objawienie Boże i charyzmat założycieli ułatwiały w sposób bardziej zaangażowany realizowanie dróg doskonałości chrześcijańskiej.

W chrystianizacji Europy bardzo ważnym elementem było nie tylko głoszenie Słowa Bożego, lecz także zakładanie klasztorów. Organizowanie tego typu domów, zarówno jako centrów chwalenia Pana Boga, jak też oddziaływania duszpasterskiego, było zwłaszcza możliwe w oparciu o regułę jednego z wielkich świętych zakonodawców: Bazylego, Augustyna, Benedykta czy też Franciszka. Klasztory stały się nosicielami zasadniczych idei chrześcijańskich, kulturowych i społecznych. Zależało to od charakteru danej reguły i jakie wartości były przez nią szczególnie podkreślane.

U św. Maksymiliana Kolbego jako franciszkanina również w oparciu o *Regułę* św. Franciszka dochodziło do organizowania życia zakonnego, poprzez zakładanie klasztorów-wydawnictw. Charyzmat Maksymiliana tkwił głęboko w kontekście franciszkańskim, nawiązując do początków zakonu, a równocześnie wychylając się ku współczesności i adaptując godziwe środki jako nieodzowne w działalności apostołskiej i misyjnej. Stąd powstawały osiągnięcia, które zadziwiały zakon, Kościół, a także zastanawiały środowiska obojętne religijnie, które krytykowały jego działalność. Powstawało pytanie: Czy było to po ludzku możliwe, na co „porywał się” Maksymilian? A jednak realne. Efekty jego działalności wskazują na to niezbicie: następowała odnowa życia zakonnego, wzrastała liczba zakonników, którzy stawali się misjonarzami, wydawane czasopisma w setkach tysięcy egzemplarzy docierały do mas ludzkich, chrześcijanie pogłębiali swoje życie religijne, a stojący z dala od Chrystusa wstępowali na drogi jego ewangelicznej Prawdy. Duch *Reguły* Franciszkiej i charyzmat Maksymiliana przedziwnie ewangelizowały Polskę i otwierały zakon na różne kraje świata.

Summary

Florian Szczech OFMConv

Monastic Rules in the Life of the Church and St. Maximilian Kolbe

Monastic life has its roots in the Gospel. The founder of this style of living was a hermit, St. Anthony of Egypt. St. Pachomiusz was next in organizing the hermits in certain communities. The first founder of the Rule in the East was St. Basil who seeing divisions in the Church decided to work on its unity. He decided to do it especially through monastic communities giving them regulations of the Rule. The founder of the Rule in the West was St. Augustine. Many religious communities accepted this Rule as the principle of life, i.e. Norberti-

nes, Dominicans. St. Benedict, living in the West, wrote the Rule based on “Ora et labora”. Based on this Rule countless Benedictine Monasteries were founded. The Cistercians had tremendous influence in creating Christian culture and profile of the West.

The Rule of St. Francis was founded in the 13th century. It centered on the Gospel with special emphasis on poverty and brotherhood. This brought new spirit in the life of the Church and the society in Europe.

St. Maximilian, a 20th century Franciscan, organized modern monasteries in their religious province based on the Rule of St. Francis. This was accompanied by the renewal of religious life. The Brothers Minor, creating brotherly community in the monastery, were bringing this reality to the world through total giving of oneself to Christ through the Immaculate, specializing in apostolic involvement.